

Strategi for spesielle tilskudd i jordbrukets kulturlandskap (SMIL) for Tysvær og Haugesund kommune

2024 - 2027

Innhold

Bakgrunn	3
Overordnede føringer	3
Regelverk	3
Prosessen	3
Fakta om jordbruket, kulturlandskapet og vannforekomster i kommunen	4
Kort om landbruket	4
Mål og tiltak for kulturlandskapet og vannforekomster	5
Kulturlandskap og biologisk mangfold	5
Tiltak som fremmer biologisk mangfold	5
Kulturminne	6
Viktige vannforekomster	6
Tiltak for å hindre avrenning til vann	6
Tilrettelegging og planlegging av tiltak	7
Lokale frister for søking	7
Tilskuddssatser	8
Prioritet	8
Kulturlandsskap	9
Biologisk mangfold	9
Kulturminne/kulturmiljø	9
Friluftsliv	9
Avrenning til vann	10
Utslipp til luft	10
Plantevern	10
Vilkår	10

Bakgrunn

Hovedformålet med denne strategien er å stimulere aktive landbruksforetak som søker om produksjonstilskudd og avløysertilskudd til en ekstra innsats ut over den daglige driften innen kulturlandskap og forurensing. Gjennom denne SMIL-strategien skal kommunen i samarbeid med faglag i landbruket, være med på å ta vare på landbrukets kulturlandskap i tråd med nasjonale og regionale føringer for landbruks-politikken. Ivaretagelse av kulturlandskapet og biologisk mangfold ut over normal landbruksproduksjon etter naturmangfoldloven, og å redusere forurensing etter vannforskriften er framhevet som sentrale satsingsområder.

Overordnede føringer

Følgende styringsdokument ligger til grunn for arbeidet og prioriteringene:

- Kulturminneplan for Tysvær kommune
- Regionalplan for landbruket i Rogaland
- Regional plan og regionalt tiltaksprogram for vannforvaltning i Vannregion Rogaland
- Nasjonalt miljøprogram 2023-2026
- Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket
- Overordnede føringer fra Statsforvalteren i Rogaland
- Overordnede føringer fra Landbruksdirektoratet.

Regelverk

Utarbeiding av tiltaksstrategien og bruken av ulike tilskuddsordninger er hjemlet i «*Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket*» § 1 og § 8.

Kommunen har veilednings- og tilretteleggingsansvar og er vedtaksmyndighet for alle søknader på SMIL-tilskudd. Statsforvalteren har blant annet ansvar for å legge til rette for at kommunene har gode rutiner i sin saksbehandling, behandler søknader om dispensasjon og er klageinstans på kommunale vedtak.

Prosessen

Landbruksforvaltningen i Tysvær kommune har ansvar for å utvikle SMIL-strategi for Haugesund og Tysvær kommune. I forbindelse med utarbeidingen har SMIL-ansvarlig invitert ledere i aktuelle faglag i Haugesund og Tysvær til møte om strategien. Ledere i følgende lokallag ble invitert:

- Tysvær bondelag
- Skåre bondelag
- Tysvær og Bokn småbrukarlag
- Tysvær sau og geit
- Nedstrand sau og geit

Det ble holdt møte 6. juni 2023, der representanter fra lokallagene diskuterte den nye strategien for SMIL-tilskudd med landbruksforvaltningen i Tysvær. De kom med gode innspill og ønsker.

Faglagene er opptatt at flere av de høyt prioriterte tiltaka skal være aktuelle for flest mulig bønder. De er opptatt av at prioriteringen skal være høyere på tiltak som gir biologisk mangfold og bevaring av kystlynghei og som gir landbruksdriften. De ønsker at prioriteringene skal være «matnyttige» og kulturminner havner derfor lavere på prioriteringslisten.

22. november 2023 ble det holdt møte med kulturlandskapsgruppa.

Gruppen består av:

- Kultursjef i Tysvær kommune
- Miljøvernrådgiver i Tysvær kommune
- Saksbehandler for SMIL-tilskuddet i Tysvær kommune
- En representant fra Haugesund kommune
- Næringssjef i Tysvær kommune
- Fagansvarlig for landbruk i Tysvær kommune

Faglagenes ønsker og innspill ble hørt og diskutert, og kulturlandskapsgruppa er enig i mye av det som var blitt sagt i møtet med faglagene.

Statsforvalteren har vært involvert og kommet med innspill underveis i prosessen. Tiltaksstrategien gjelder for fire år. Den fireårige tiltaksstrategien er behandlet politisk i Tysvær kommune 20. februar 2024, og i Haugesund kommune 17. april 2024.

Fakta om jordbruket, kulturlandskapet og vannforekomster i kommunen

Kort om landbruket

- I Tysvær kommune søker 256 foretak produksjonstilskudd, og av disse er det størst andel som driver med storfe, sau og svin.
- I Haugesund kommune søker 28 foretak om produksjonstilskudd, og av disse er det størst andel som driver med storfe og sau.
- Tysvær har omlag 57 878 (tall fra produksjonssøknader 2023) daa jordbruksareal i drift.
- Haugesund har omlag 7 945 (tall fra produksjonssøknader 2023) daa jordbruksareal i drift.
- Et aktivt landbruk gjennom generasjoner har dannet grunnlag for et unikt kulturlandskap i Tysvær og Haugesund.
- Terrengene er varierte og inneholder bratte fjell, fjorder, øyer og holmer.
- Landbruket i Tysvær og Haugesund er særpreget av utstrakt beitebruk.
- Avrenning fra landbruket og gjengroing grunnet endret beitebruk er store trusler for vassdrag og kulturlandskap i Tysvær og Haugesund.
- Kystlynghei er en naturtype med høy verneverdi og er karakteristisk for kulturlandskapet i Haugesund og Tysvær. For lite beiting, og frøspredning av sitkagran er typiske årsaker til gjengroing i kystlyngheiene.

Mål og tiltak for kulturlandskapet og vannforekomster

Kulturlandskap og biologisk mangfold

I følge naturbase er det til nå ikke registrert noe av kategoriene utvalgte kulturlandskap eller verdifulle kulturlandskap i kommunene. Under kategorien utvalgte naturtyper er det hule eiker og kystlynghei. Kystlynghei er blitt prioritert høyt tidligere da det er karakteristisk for kulturlandskapet her, og vil bli prioritert videre.

Anders Lundberg har kartlagt biologisk mangfold og kulturlandskap i en stor og utfyllende rapport med tittelen «Kulturlandskap og biologisk mangfold på Haugalandet». Rapporten som ble utgitt i 2010 og gir en god oversikt over kulturlandskap vi har i kommunene og om artene som vi kan forvente å finne der. Nasjonalt miljøprogram har mål om å «ta vare på og skjøtte biologisk verdifulle arealer i jordbruket» og om å «bedre status for truede arter i jordbruket».

Piggtråd

I 2021 hadde Statsforvaltern prosjektet «Piggfrie gardsbruk 2021». Det var stor oppslutning, og i 2022 og 2023 har tilskudd til fjerning av piggtråd gått av SMIL-midlene. Tilskudd til fjerning av piggtråd blir per meter fjernet piggtråd, 10-20 kr pr meter. I søknad om tilskudd til fjerning av piggtråd, må søker opplyse om i kartet hvor dette er og antall meter gjerde. I mange karttjenester kan man måle lengde fra A til B. Det skal også legges ved bilder av piggtrådgjerdet i søknaden. Tilskuddssatsen avhenger av antall tråder piggtråd og hvor gjerdet er. Er det lett å komme til gjerdet langs en veg eller er det langt ute i utmarka? Det er ikke et krav at det settes opp nytt gjerde der hvor piggtråd-gjerdet fjernes. Selv om tilskuddet blir beregnet ut i fra meter med piggtråd-gjerdet, så må det legges ved et kostnadsoverslag av arbeidet. SMIL-tilskuddet kan være maksimalt 70 % av godkjent kostnadsoverslag.

Fjerning av piggtråd har positive innvirkninger på kulturlandskapet, biologisk mangfold og friluftsliv som alle er kategorier i SMIL-strategien. Fjerning av piggtrådgjerdet er positivt for folk som ferdes i marka, ikke minst er det en stor fordel for dyrevelferden. Dyrelivet er spesielt utsatt for skader i kontakt med piggtrådgjerdet. Dette gjelder både husdyr og ville dyr, men ville dyr er nok litt ekstra sårbare.

Tiltak som fremmer biologisk mangfold

Biologisk mangfold er mangfoldet av økosystemer, arter og genetiske variasjoner innenfor artene, og de økologiske sammenhengene mellom disse komponentene. Gjennom ulike driftsformer og bruk har jordbruket vært med på å skape leveområder for arter og et mangfold av naturtyper. Jordbruket har tett tilknytning til naturen og noen arter er helt avhengige av tradisjonelle driftsformer som slått og beite. Ivaretagelse og utvikling av leveområder, lage vegetasjonskorridor, og etablering, restaurering, utbedring og skjøtsel av områder er eksempler på aktuelle tiltak som kan gjøres for å fremme biologisk mangfold. Det kan også gis tilskudd til pollinatorvennlige tiltak og tiltak for ivaretagelse og forbedring av hekkeplasser for rødlistede fugler som er tilknyttet jordbrukslandskapet. Vi ser en stadig økning i forekomster av skadelige fremmedarter som fortrenger det lokale biologiske mangfoldet, og det kan søkes om midler til bekjempelse og fjerning av slike arter. Aktuelle arter er kjempespringfrø og parkslirekne. Risiko for skade på biologisk mangfold på stedet og fare for videre spredning bør vurderes ved prioritering av søknader.

Kulturminne

Tysvær kommune har en egen kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø som gir god oversikt over hvilke kulturminner som finnes i kommunen. Planen ble vedtatt 08.09.15. I samband med planarbeidet ble det også gjort en gjennomgang av SEFRAK-registeret, slik at kommunen har et godt hjelpemiddel for å vurdere søknader om tilskudd til kulturminner. I kommuneplanen er det også fastsatt omsynssone for kjerneområde landbruk og for kulturlandskap.

Haugesund kommune har ingen kulturminneplan, men det finnes egen forvaltningsplan for Vibrandsøy. Det er også mange kulturminner knyttet til beitemark på Røvær.

Viktige vannforekomster

Gjennom vannforskriften er EU's rammedirektiv for vann implementert i norsk lov. Regionalplan for vannforvaltning ble vedtatt i 2016, og det er nylig startet opp arbeid med ny plan. Målet med arbeidet er at alt vann skal ha minst «god» økologisk status. Under miljøtemaet avrenning til vann er det også et mål i nasjonalt miljøprogram som sier at ingen vannforekomster i jordbruksdominerte områder skal få *dårligere* tilstand.

Landbruk er en kilde til næringsavrenning og kommunen vil framover prioritere å løfte opp tiltak som kan bedre miljøtilstanden i vannforekomsten der denne er påvirket av landbruksdrift.

Oversikt over vassdrag i Tysvær og Haugesund med økologisk status i vann-nett «svært dårlig» og «dårlig», som er påvirket av avrenning fra jordbruket:

Navn på vassdrag	Kommune
Storavatnet på Nes	Tysvær
Årvikelva	Tysvær
Skjoldafjorden	Tysvær og Vindafjord
Viksefjorden	Haugesund og Sveio
Førlandsfjorden	Tysvær

Tiltak for å hindre avrenning til vann

Hydrotekniske tiltak er nyttige i oppfølgingen av vannforvaltningsplanene etter vannforskriften og er et av tiltakene man kan søke tilskudd til for å hindre avrenning til vann. Hydrotekniske anlegg er alle tiltak mot erosjon og næringsavrenning i grøfter og kanaler. Tiltakene skal hindre at jordpartikler mv. ender opp i vassdraget. Drenering har som hovedformål å få vann ut fra eng/beite. Slike tiltak kan ikke få SMIL-midler. Det kan ikke gis tilskudd til drenering samtidig som det gis SMIL-tilskudd til hydrotekniske tiltak på samme areal. Man må sikre at tiltaket ikke skaper problemer i vassdrag hos lavereliggende nabogårder. Naturbaserte løsninger som for eksempel gjenåpning av bekker er foretrukne løsninger. Slike tiltak kan ofte kreve avklaring etter vannressursloven

og forskrift om fysiske tiltak i vassdrag. Avhengig av størrelsene på tiltaket, kan det være nødvendig med fagkompetanse ved prosjektering og utføring.

Jordbruk er et åpent system og det vil alltid være en viss risiko for uønsket tap av jord og næringsstoffer til omgivelsene. Et våtere og mer ustabilt klima kan føre til at uønsket avrenning til vassdrag forekommer hyppigere. Både små og store tiltak vil derfor kunne ha stor betydning for å minske risikoen for avrenning til vassdrag. Tilførsler av jord, næringsstoffer og plantevernmidler kan gi dårligere tilstand i vann og vassdrag, både i ferskvann og langs kysten.

Tilrettelegging og planlegging av tiltak

I enkelte tilfeller kan det være hensiktsmessig å gjennomføre helhetlige prosjekter over større områder. Noen tiltak har størst effekt om alle i et område inkluderes, som for eksempel i en bygd, langs et vassdrag eller foretak som har beitedyr i samme område.

Et sentralt grunnvilkår for planleggings- og tilretteleggingstiltak er at bønder som blir omfattet av tiltaket i etterkant kan søke på SMIL-midler på egen gård for den delen av planen som omfatter deres foretak.

Fellestiltak for å minske forurensing, bedre vannkvaliteten og hindre gjengroing vil bli høyt prioritert.

Lokale frister for søking

Fristene kommunen har satt for søking på SMIL-midler er:

Vår: 1. mars

Høst: 20. august

Vedtak etter SMIL-forskriften i kommunen fattes av landbruksforvaltningen i Tysvær kommune.

Tilskuddssatser

Tilskuddssatsene skal ligge til grunn for utmåling av tilskudd. Ved eventuell klage på tilskuddssats må Statsforvalteren rette seg etter de tilskuddssatsene som er vedtatt av kommunen.

For planleggings- og tilretteleggingstiltak kan det etter forskriften om spesielle miljøtiltak i jordbruket innvilges engangstilskudd med inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag. For tiltak innen kulturlandskap og forurensing kan det gis engangstilskudd med inntil 70 % av godkjent kostnadsoverslag. For særskilte tiltak for å ivareta biologisk mangfold, kan det gis tilskudd med inntil 100% av godkjent kostnadsoverslag.

Kostnader til utarbeiding av planer, for eksempel skjøtselsplaner, plan for forurensingstiltak mv. kan legges inn i en SMIL-søknad .

Egeninnsats godkjennes med følgende timesatser:

Type arbeid	Sats pr. time
Eget arbeid pr. time	Kr 300
Arbeid med traktor eller tilsvarende maskiner pr. time	Kr 500

Prioritet

Ledere i lokale faglag og kulturlandskapsgruppa har sammen med landbruksforvaltningen, vurdert hvordan prioriteringene skal være for Tysvær og Haugesund i perioden 2024-2027.

Noen av tiltakene har fått lav prioritering på bakgrunn av at de ikke eksisterer eller er lite aktuelle temaer i Tysvær og Haugesund kommune. Dette gjelder tiltak under tema kulturlandskap og slåttemark/ slåttemyr. Vi har få veksthus og det er av denne grunn heller ikke blitt prioritert tiltak mot avrenning fra veksthus. Tiltak for restaurering av steingjerder har en fått noe lavere prioritet og sats enn i forrige strategi. Steingjerder er viktige kulturminner, og restaurering av disse vil kunne gjøre at de fungerer som husdyrgjerder igjen. Verneverdige bygg har fått litt høyere prioritet. Innen temaene biologisk mangfold og avrenning til vann er de fleste tiltak høyt prioritert.

Prioritet: skala fra 1 til 10 (1 har høyest prioritet og høyest tilskuddssats).

Kulturlandsskap

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Verdifull innmark	5	50 %
Verdifull utmark	5	50 %
Piggtråd	2	70 % (av 10-20 kr pr. meter)
Andre tiltak KLSK	5	50 %

Biologisk mangfold

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Hule eiker	8	30%
Slåttemark/slåttemyr	6	50%
Kystlynghei	1	70%
Trua naturtyper	6	70%
Biologisk verdifulle areal	1	70%
Fjerne fremmede arter	2	50%
Andre tiltak BM	1	70%

Kulturminne/kulturmiljø

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Automatisk freda	6	30%
Verneverdige bygg	3	30%
Steingjerder ol.	4	60%
Andre tiltak KM	6	50%

Friluftsliv

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Turstier	6	50%
Gjerdeklyvere	1	70%
Andre tiltak F	5	50%

Avrenning til vann

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Hydrotekniske anlegg	1	70%
Åpne lukka bekker	1	70%
Erosjonssikring	1	70%
Vegetasjon/kantsone vassdrag	1	70%
Mot flom langs vassdrag	1	70%
Fangdammer - etablering	1	70%
Fangdammer - vedlikehold	5	50%
Avrenning veksthus	10	10%
Omlegge erosjonsutsatt areal	4	50%
Miljøplantinger	6	50%
Andre tiltak vann	5	70%

Utslipp til luft

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Tak gjødsellager	5	35%
Andre tiltak utslipp	1	60%

Plantevern

Miljøtema	Prioritet	Tilskuddssats-inntil
Biobed	10	50%
Andre tiltak PVM	6	50%

Vilkår

Søker som får utbetalt SMIL-tilskudd plikter å opprettholde utført tiltak i minst 10 år. Dersom pliktene ikke blir fulgt opp kan utbetalt tilskudd kreves tilbake fra mottaker.